

ZAŠTITA PRAVA NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

REZIME: Predmet ovog članka su odredbe Zakona o Ustavnom sudu Republike Srbije kojim se uređuje postupak zaštite ljudskih prava i temeljnih ljudskih sloboda, odnosno pravo podnošenja ustavne žalbe. U ovom članku se posebno razmatra institut prava podnošenja ustavne žalbe zbog povrede ustavnog prava, prava na suđenje u razumnom roku predviđenog članom 82. st 2 Zakona o Ustavnom sudu Republike Srbije, što je bilo potrebno uskladiti u nacionalnom zakonodavstvu u zaštiti ljudskih prava sa standardima predviđenim Evropskom konvencijom za ljudska prava.

*Ključne reči:*ustavna žalba, pravo na suđenje u razumnom roku, delotvoran pravni lek

Uvod

Pravo na suđenje u razumnom roku je pravo stranke u sudskom postupku da sud o njezinim pravima i obavezama, odnosno optužbi za krivično delo odluči bez nepotrebnog odugovlačenja.

Ovo pravo zajamčeno je Konvencijom za zaštitu ljudskih prava koju je Republika Srbija ratifikovala čime je u Srbiji prihvaćena obaveza poštovanja tog prava.

Konvencija pravo definiše u članu 6 st 1 „Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristranim sudom, obrazovanim na osnovu zakona.“

To pravo garantovano je i Ustavom Republike Srbije iz 2006 čl. 32 st 1.

* Diplomirani pravnik, Pravosudni centar za obuku i stručno usavršavanje, Novi Sad

Pravo na pravično suđenje

„Svako ima pravo da nezavisan, nepristrasan i zakonom već ustanovljen sud, pravično i u razumnom roku, javno raspravi i odluči o njegovim pravima i obavezama, osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka, kao i o optužbama protiv njega.“

Najvažnije za ovu temu je da je tim pravo na suđenje u razumnom roku uzdignuto na razinu ustavnog prava.

Dužina trajanja postupka u Republici Srbiji je velik i značajan problem pravosuđa, pa je zaštita prava na suđenje u razumnom roku vrlo važno pravno i političko pitanje.

Zaštita pred Ustavnim sudom Republike Srbije

Pravo na suđenje u razumnom roku uvedeno je Konvencijom i nije u prvim godinama nakon stupanja na snagu u Republici Srbiji bilo zaštićeno prikladnim nacionalnim pravnim sredstvom koje Konvencija za zaštitu ljudskih prava zahteva“Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu. „član 13 Konvencije. Međutim, sama Konvencija ustanovljuje Evropski sud za ljudska prava radi osiguranja poštovanja obaveza koje su države preuzele Konvencijom i dodatnim protokolima (čl. 19 Konvencije). Nadležnost Evropskog suda proteže se na sve predmete u pogledu tumačenja i primene Konvencije i dodatnih Protokola kako na međudržavne sporove, tako i na pojedinačne zahteve osoba čija su prava iz Konvencije povređena i to prema čl. 34 koji glasi „Sud može primati zahteve bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca koji tvrde da su žrtve povrede prava priznatih u ovoj Konvenciji ili dodatnim protokolima što ih je počinila jedna visoka ugovorna strana. Visoke ugovorne strane obavezuju se da ni na koji način neće sprečiti delotvorno vršenje tog prava“ključan uslov dopuštenosti za podnošenje zahteva Evropskom sudu je iscrpljenost domaćih pravnih lekova (čl. 35 Konvencije) u slučaju povrede prava razumnog roka Evropski sud je smatrao kako u Srpskom pravnom sistemu nema adekvatnog pravnog sredstva, te je licima koja su tvrdila da im je pred srpskim sudovima povređeno to pravo omogućen direktan pristup Evropskom sudu.

Zbog povećanog broja slučajeva koji su se našli pred Evropskim sudom ukazalo se na ozbiljne nedostatke pravnog sistema Republike Srbije u pogledu zaštite prava na suđenje u razumnom roku. Logično je da je u pravni sistem Republike Srbije uveden institut ustavne žalbe i njenog modaliteta ustavne žalbe u slučaju povrede prava na suđenje u razumnom roku. Povod je u svakom slučaju bila neophodnost usklađivanja domaćeg sistema zaštite ljudskih prava predviđenih sa standardima iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda posebno

čl. 6 st. 1 (pravo na suđenje u razumnom roku) i čl. 13 (pravo na delotvoran pravni lek pred domaćim vlastima), te ustavna žalba ovo kršenje treba da ukloni.

Ustav Republike Srbije u članu 166 predviđa da je Ustavni sud samostalan i nezavisan državni organ koji pored zaštite ustavnosti i zakonitosti štiti ljudska i manjinska prava i slobode. Također čl. 22 Ustava Republike Srbije predviđa „da svatko ima pravo na sudsku zaštitu ako mu je povređeno ili uskraćeno neko ljudsko ili manjinsko pravo zajamčeno Ustavom kao i pravo na uklanjanje posledica koje su povredom nastale, ukoliko su mu uskraćena“, a prema odredbi člana 32 Ustava Republike Srbije garantuje se „da svako ima pravo da nezavisan, nepristrasan i zakonom ustanovljen sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obavezama“ i te odredbe su pravni osnov za uvođenje ustavne žalbe zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku.

Pravo na suđenje u razumnom roku jest pravo u sklopu prava na pošteno suđenje i spada pod definiciju ustavnog prava. Specifičnost ovog načina zaštite jeste u tome što se ustavna žalba može podneti pre uobičajenih sredstava pravne zaštite.

Povod za uvođenje ovog modaliteta ustavne žalbe da se ista može pokrenuti iz razloga da nisu iscrpljena ili nisu predviđena druga pravna sredstva zaštite bila je neophodnost usklađivanja domaćeg sistema zaštite ljudskih prava sa standardima zaštite predviđenim u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, jer je nakon ratifikacije Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava počeo pristizati veći broj odluka u kojima je ukazivano na ozbiljne nedostatke pravnog sistema Republike Srbije u pogledu zaštite prava na suđenje u razumnom roku usled činjenice da građani Republike Srbije nemaju na raspolaganju „delotvorni pravni lek“ radi zaštite „prava na suđenje u razumnom roku“ koje je garantovano članom 13 (pravo na delotvoran pravni lek pred domaćim vlastima) u vezi člana 6 st 1 (pravo na suđenje u razumnom roku) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava. U presudi Evropskog suda povodom slučaja V. A. M. protiv Republike Srbije ECHR br 39177/05 Evropski sud za ljudska prava zaključio je da u pravnom sistemu Republike Srbije građani nemaju na raspolaganju „delotvorni pravni lek“ radi zaštite „prava na suđenje u razumnom roku“ čl. 13 Konvencije u vezi sa čl. 6 st. 1. Stav Evropskog suda za ljudska prava u slučaju V. A. M. protiv Republike Srbije je bio neposredan povod da se u čl. 82 st. 2 zakona o Ustavnom sudu Republike Srbije (Sl. glasnik Republike Srbije 109/07) izričito predvidi „Ustavna žalba može se izjaviti i ako nisu iscrpljena sva pravna sredstva, a u slučaju kada je podnosiocu žalbe povređeno pravo na suđenje u razumnom roku“ predviđeno članom 32 st. 1 Ustava Republike Srbije.“

Uvođenje ustavne žalbe od strane Ustava Republike Srbije čl. 170 i posebno uvođenje modaliteta ustavne žalbe zbog razumnog roka od strane Zakona o Ustavnom sudu Republike Srbije prema čl. 82 st. 2 predstavlja intervenciju zakonodavca kako bi se otklonile dalje povrede ljudskih prava garantovanih Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava koje su posledica nepostojanja

delotvornog pravog leka pred domaćim vlastima čl. 13 Konvencije, odnosno nerazumno dugog trajanja sudskog postupka čl. 6 st. 1 Konvencije.

Sadržina ustavne žalbe regulisana je čl. 85 st. 1 Zakona o Ustavnom sudu Republike Srbije. Ustavna žalba se predaje poštom ili preko pisarnice Ustavnog suda u tri primerka. Mora da sadrži: ime i prezime, JMBG, prebivalište ili boravište, odnosno naziv i sedešte podnosioca ustavne žalbe, ime i prezime njegovog punomoćnika, broj i datum akta protiv kojeg je žalba izjavljena i naziv organa koji je akt doneo, naznaku ljudskog ili manjinskog prava ili slobode zagaranтовane Ustavom za koje se tvrdi da je povređeno, sa oznakom odredbe Ustava kojom se to pravo jemči. Potrebno je navesti razloge žalbe i navode u čemu se sastoji povreda ili uskraćivanje, zahtev o kom Ustavni sud treba da odluči i potpis podnosioca ustavne žalbe. Uz ustavnu žalbu podnosi se i prepis osporenog akta, dokaz da su iscrpljena sva pravna sredstva, kao i drugi dokazi od značaja za odlučivanje, ali sadržina ustavne žalbe radi zaštite prava na suđenje u razumnom roku nije određena, ali je nesporno da su lični podaci i potpis podnosioca ustavne tužbe obligatorni elementi.

Član 89 st 3 Zakona o Ustavnom sudu stoji „Odluka Ustavnog suda kojom se usvaja ustavna žalba je pravni osnov za podnošenje zahteva za naknadu štete ili otklanjanja drugih štetnih posledica pred nadležnim organom, u skladu sa zakonom.“

U cilju stvaranja uslova da ustavna žalba bude efikasno pravno sredstvo član 90 Zakona o Ustavnom sudu Republike Srbije je propisao da u slučaju kada je uvažena ustavna žalba podnosilac ustavne žalbe može da podnese pre podnošenja tužbe nadležnom sudu zahtev za naknadu štete Komisiji koju obrazuje Ministar pravde, koji je dužan da u roku od 30 dana odluči o zahtevu za naknadu štete. Ukoliko se ne donese odluka u Ministarstvu u roku od 30 dana podnosilac žalbe može kod nadležnog suda pokrenuti tužbu za naknadu štete koju je stranka pretrpela zbog nerazumno dugog vođenja sudskog postupka.

Analiza presude ECHR br. 39177/05 od 13. mart 2007.

V. A. M protiv Republike Srbije u vezi sa kršenjem člana 13 Konvencije u vezi sa čl. 6 st. 1 Konvencije

U presudi V. A. M. protiv Srbije Evropski sud za ljudska prava zaključio je da u pravnom sistemu Srbije građani nemaju na raspolaganju „delotvorni pravni lek“ radi zaštite „prava na suđenje u razumnom roku“ koje je garantovano čl. 13. („pravo na delotvorni pravni lek pred domaćim vlastima“) u vezi sa čl. 6. st. 1 („pravo na suđenje u razumnom roku“) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava.

U predmetu V. A. M mehanizam, koji je podrazumevao koordiniranu aktivnost sudskih organa i to postupajućih sudija u više različitih, postupaka čije je pokretanje bilo neophodno za razrešenje celog slučaja, nadležnog Centra za

socijalni rad, kao i organa Ministarstva unutrašnjih poslova, bio je paralisan. Iz te „paralize državnog aparata“ proistekle su nesagledive štetne posledice. Jedna od posledica koja se ne može nadoknaditi jeste onemogućavanje deteta i majke, na međusobni kontakt, a koje su prema Ustavu Republike Srbije dve posebno zaštićene kategorije građana. Dete nije videlo majku punih 8 godina. Ovo protivpravno stanje bilo je inicirano odvođenjem deteta od majke (koja je HIV pozitivna) bez njenog pristanka od strane detetovog oca, i državni organi su bili dužni da, po saznanju ove činjenice, to protivpravno stanje i otklone. Sa svoje strane, majka je preduzela sve na šta je, po međunarodnim i unutrašnjim pravnim propisima, bila ovlašćena da čini, kako bi svoje dete videla. Postupak je započet 11.02.1999. godine pred Četvrtim Opštinskim sudom u Beogradu i do podnošenja predstavke ECHR nije okončan. Kako je, usled svih napora, pretila opasnost da sud, kao deo paralizovanog državnog aparata, umesto otklanjanja višegodišnjeg protivpravnog stanja, to stanje odlukom ozakoni, obratila se predstavkom Evropskom sudu za ljudska prava zbog kršenja čl. 6 st. 1, člana 8, člana 13 i čl. 14 Konvencije. Pred Evropskim sudom za ljudska prava slučaj je odmah dobio status prioriteta, a ovde je urađena analiza samo u pogledu povrede člana 13 Konvencije.

Podnositeljka predstavke V. A. M obratila se Evropskom sudu za ljudska prava sa obrazloženjem da nema na raspolaganju ni jedan unutrašnji delotvoran pravni lek kako bi ubrzala parnični postupak u smislu čl. 13. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Taj član predviđa da svako kome su povređena prava i slobode koja su predviđena u Konvenciji ima prava na „delotvoran pravni lek“ pred nacionalnim vlastima. Na temelju argumenata koje su iznele država Srbija i podnositeljka predstavke, u vezi sa kršenjem prava na efikasni pravni lek, Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je Srbija prekršila ovo pravo. Jedan od argumenata koje je Srbija iznela jeste da podnositeljica predstavke nije iskoristila žalbeni postupak pred Sudom Srbije i Crne Gore, u skladu sa Ustavnom poveljom, kao i Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama. Razmatrajući ovaj argument, zajedno sa navodima podnositeljke predstavke, Evropski sud je konstatovao da taj konkretan pravni lek nije bio na raspolaganju do 15. jula 2005. godine i da je, osim toga, ostao nedelotvoran do raspada državne zajednice Srbija i Crna Gora (što je Sud konstatovao i u slučaju Matijašević protiv Srbije, razmatrajući ispunjenost pretpostavki za odlučivanje o meritumu). Evropski sud za ljudska prava obrazložio je svoj stav povodom kršenja čl. 13. Konvencije od strane Srbije, da taj član jemči delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima protiv kršenja svih prava i sloboda zajemčenih Konvencijom, uključujući tu i pravo na raspravu u razumnom roku na osnovu čl. 6. st. 1. Konvencije. Sud je, osim toga, konstatovao da je pravni lek u pogledu dužine postupka „delotvoran“ ako se može primeniti ili za ubrzanje postupka pred sudovima pred kojima se o tom predmetu odlučuje, ili da stranci pruži adekvatno pravno zadovoljenje za kašnjenja koja su se već dogodila.

U presudi u slučaju V. A. M. protiv Srbije, Evropski sud za ljudska prava, između ostalog, konstatuje: „Konačno, sud naglašava da je savršeno nesporno da je, u apsolutnom smislu, najbolje rešenje prevencija, kao i u mnogim drugim oblastima. Ako je pravosudni sistem manjkav u pogledu zahteva za razumni rok iz čl. 6. st. 1. Konvencije, najdelotvornije rešenje je pravni lek čiji je cilj ubrzanje postupka, kako bi se sprečilo da taj postupak postane preko merno dug. Takav pravni lek ima nespornu prednost nad pravnim lekom koji pruža samo kompenzaciju, budući da on istovremeno sprečava i zaključak o sukcesivnim povredama u vezi sa istim postupkom i ne popravlja samo štetu nanetu kršenjem prava a posteriori, kako to čini kompenzatorni pravni lek. „

Sud je utvrdio povredu čl. 13 Konvencije zajedno sa članom 6 st. 1 zbog toga što nije postojao delotvorni pravni lek u domaćem zakonodavstvu u vezi sa dužinom trajanja građanske parnice.

Zaključak

Zakonodavstvo Republike Srbije se mora prilagoditi obavezama čl. 6 i 13 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava koje se odnose na uvođenje efikasnog pravnog leka u slučaju povrede prava na suđenje u razumnom roku. Država je ta koja mora obezbediti pravni lek, ali joj je ostavljeno na volju kakav će on biti. Važno je da pravni lek bude delotvoran, tj. da postoji mogućnost da se objektivno utvrdi da je pravo prekršeno i da se donese obavezna i primenjiva odluka kojom se ono uspostavlja ili se na neki drugi način otklanja šteta. Da bi se znalo da je pravni lek stvarno delotvoran (efikasan) treba pre svega biti siguran da će izvršni organi stvarno postupiti prema odluci suda ili nekog drugog nadležnog organa. Zato nije dovoljno da postoji samo propis nego i zadovoljavajuća praksa. Ustavni sud Republike Srbije je 16. oktobra 2008. godine usvojio prvu ustavnu žalbu u vezi sa suđenjem u razumnom roku, tako da se može očekivati da će ustanoviti svoju praksu za koju je potrebno da i Evropski sud za ljudska prava da svoju ocenu.

Za očekivati je da će Ustavni sud postati preopterećen brojem ovih ustavnih žalbi, a posebno ako se ima u vidu činjenica da je u našem zakonodavstvu naknada štete zbog povrede ovog prava u posebnom postupku i trebalo bi ozbiljno započeti sa razmišljanjem da se nadležnost prenese na redovne sudove uz istovremeno dosuđivanje novčane naknade zbog povrede ovog prava kako bi se ostvarila svrha i efikasnost ovog pravnog leka.

Ljuba Slijepčević

Graduated Lawyer, Judicial Training Center, Novi Sad

Protection – right for trial in a reasonable time

A b s t r a c t

Theme of this article are Articles of the Law on Constitutional Court of the Republic of Serbia, which regulate a procedure of the protection of human rights and basic human freedom, in other words a right of submitting a Constitutional Appeal in regard to violation of constitutional right – right for trial in a reasonable time which is regulated with the Article 82, Paragraph 2 of the Law on Constitutional Court of the Republic of Serbia, what was needed in order to harmonize the national system of human rights protection with the standards of protection deriving from the European Convention for Human Rights.

Key words: Constitutional Appeal, Right for trial in a reasonable time, Efficient remedy

Literatura

1. Slavoljub Carić „Suđenje u razumnom roku“ Beograd, Službeni glasnik 2008
2. Vladimir Đerić „Ustavna žalba“, Beograd, Beogradski centar za ljudska prava 2000
3. Evropska konvencija o ljudskim pravima, Beograd, Savet Evrope 2007
4. Ratko Marković „Ustavno pravo i političke institucije“ Beograd, Službeni glasnik 2008
5. Ustav Republike Srbije, Sl. glasnik Republike Srbije br. 83/06
6. Zakon o Ustavnom sudu Republike Srbije, Sl. glasnik Republike Srbije 109/07
7. www.zastupnik.gov.yu